

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-2>

УДК 33:336.64:336.221

ФІНАНСОВИЙ АНАЛІЗ ЯК ІНСТРУМЕНТ ОПТИМІЗАЦІЇ ОПОДАТКУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ

FINANCIAL ANALYSIS AS A TOOL FOR OPTIMISING ENTERPRISE TAXATION

Кононенко Леся Віталіївна

кандидат економічних наук, доцент,
Херсонський державний аграрно-економічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5698-5003>

Юрченко Оксана Володимирівна

кандидат економічних наук, доцент,
Центральноукраїнський національний технічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4397-6698>

Kononenko Lesia

Kherson State Agrarian and Economic University

Yurchenko Oksana

Central Ukrainian National Technical University

Стаття присвячена дослідженню сучасного стану використання фінансового аналізу як інструменту оптимізації оподаткування підприємств, з'ясуванню проблемних моментів та обґрунтуванню напрямів його розвитку. Зазначено, що предметом фінансового аналізу з метою оптимізації оподаткування підприємств є ті фактори і показники діяльності, які безпосередньо впливають на його систему оподаткування. У статті доведено, що результативність податкових рішень залежить від правильної організації аналітичної роботи. Зазначено, що проведення фінансового аналізу з метою оптимізації оподаткування здійснюється у відповідності з певним алгоритмом. Акцентовано увагу на тому, що як при проведенні фінансового аналізу, так і при розробці заходів щодо оптимізації оподаткування є необхідним враховувати специфіку підприємства.

Ключові слова: аналітичні процедури, методи фінансового аналізу, формалізовані методи, неформалізовані методи, податкова політика, консалтинг.

The article is aimed at studying the current state of use of financial analysis as a tool for optimizing enterprise taxation, clarifying the problematic issues and substantiating the directions of its development. The author proves that the subject of financial analysis with a view to optimizing taxation of an enterprise is those factors and performance indicators which directly affect its taxation system. Financial analysis in the development of measures to optimize the taxation of an enterprise occupies a leading position. Permanent changes in tax legislation, external and internal environment, introduction and updating of digital technologies have an impact on the technique and methodology of financial analysis. The process of tax optimization requires highly qualified employees who have sufficient experience in financial analysis, taxation and digital technologies; they are constantly learning, updating and maintaining their knowledge at the proper level. As a rule, only large companies can afford such specialists. However, the issue of taxation optimization is also quite relevant for small and medium-sized enterprises, which makes it advisable for them to engage consulting services. The article proves that the effectiveness of tax decisions depends on the proper organization of analytical work. It is noted that financial analysis with a view to optimizing taxation is carried out in accordance with a certain algorithm. The author emphasizes the need to take into account the specifics of an enterprise's activities. The results of the financial analysis are the basis for developing an optimal tax policy which allows legitimately optimizing (minimizing) tax payments of an enterprise. The tax policy chosen by an enterprise significantly affects the financial stability of the enterprise. Areas for further research include determining the impact of digital technologies on the mechanism of using financial analysis as a tool for tax optimization.

Keywords: analytical procedures, methods of financial analysis, formalized methods, informal methods, tax policy, consulting.

Постановка проблеми. Традиційно метою створення і функціонування бізнесу була стабілізація та збільшення обсягу і норми прибутку. Проте, в умовах формування Суспільства 5.0., становлення Четвертої промислової революції, необхідністю досягнення Цілей сталого розвитку, а також з процесами інтернаціоналізації і глобалізації, перед підприємствами постає необхідність поєднання економічного зростання з розв'язанням соціальних і екологічних проблем [1]. Таким чином, на сучасному етапі розвитку суспільства підприємства хоча і створюються з метою отримання прибутку, у процесі свого функціонування перед ними постає ряд суспільно-екологічних питань які необхідно вирішити, що потребує певних ресурсів. На рівні держави акумуляція грошових ресурсів здебільшого відбувається за рахунок податкових надходжень.

Принцип загальності оподаткування достатньо чітко зазначив відомий політичний діяч Північної Америки Benjamin Franklin – «Nothing is certain except death and taxes» (у житті неминучі тільки дві речі: смерть і податки). При цьому, хоча сплата податків і неминуча, їх розмір цілком підлягає регулюванню. Процедура оптимізації оподаткування є достатньо складною. У процесі оподаткування слід враховувати як перманентні зміни у податковому законодавстві, так і вплив зовнішніх і внутрішніх факторів. Так, працівники команди консалтингових компаній «Делойт» розглядають податкову трансформацію (у тому числі і оптимізацію) як цілісну, тісно переплетену систему еволюції бізнес-операцій і стратегій [2], що неможливо без проведення фінансового аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання оптимізації податкового навантаження традиційно розглядаються багатьма як закордонними, так і вітчизняними науковцями. Так, N. Mankiw, M. Weinzierl і D. Yagan у своїх дослідженнях розглядали теоретичні і практичні аспекти оптимізації оподаткування [3], N. Stern – досліджував моделі оптимального оподаткування доходів [4]. Н. Танклевська – присвятила свої праці оподаткуванню діяльності аграрних підприємств [5], О. Сарапіна та О. Єрем'ян – зосередили свою увагу на розробці напрямів оптимізації механізму оподаткування сільськогосподарських підприємств [6], С. Гомова, Н. Томілова і С. Литвиненко – на вдосконаленні організаційно-управлінських аспектів оподаткування аграрних підприємств [7], Н. Ткачук – вплив податкового навантаження на діяльність суб'єктів господарювання

в умовах реформування фінансової системи України [8]. Праці Н. Шалімової, О. Магопець і А. Босенко спрямовані на визначення прояву інтеграційних процесів та обґрунтуванню підходів щодо їх врахування в процесі розвитку та реформуванню механізмів управління оподаткуванням сільськогосподарських товаровиробників [9].

Тематика фінансового аналізу також постійно знаходиться у центрі уваги науковців. Так, О. Побережець та А. Гусев у своїх дослідженнях розглядали значення фінансового аналізу при податковому плануванні підприємства [10]. Праці Т. Ковальчук і А. Вергун спрямовані на дослідження питань формування інформаційної бази для прийняття управлінських рішень на основі аналізу фінансового стану підприємств за видами економічної діяльності [11], Сметанюк О. А., Причепка І. В. і Білоконь Т. М. спрямували свої дослідження на особливості аналізу фінансового стану підприємств в умовах обмежених обсягів інформаційного забезпечення [12]. Праці Жук Н. присвячені дослідженню основних підходів до фінансової безпеки підприємств та визначенню ролі фінансового аналізу [13]. У працях Банери Н. П. і Гелей Л. О. здійснена оцінка показників фінансової звітності суб'єктів малого підприємництва та обґрунтовано необхідність розробки додатку до фінансової звітності [14]. Проте, віддаючи належне здобуткам цих авторів, питання використання фінансового аналізу як інструменту оптимізації оподаткування підприємств, з'ясування проблемних моментів та обґрунтування напрямів його розвитку потребують подальших досліджень.

Мета статті полягає у дослідженні сучасного стану використання фінансового аналізу як інструменту оптимізації оподаткування підприємств, з'ясуванні проблемних моментів та обґрунтуванні напрямів його розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансовий аналіз при розробці заходів щодо оптимізації оподаткування підприємства посідає провідні позиції. Перманентне впровадження і оновлення цифрових технологій, постійні зміни у податковому законодавстві, непередбачуваність зовнішнього середовища, обумовлюють динамізм техніки і методики як проведення фінансового аналізу, так і процедур оптимізації оподаткування. Сьогодні для оптимізації оподаткування підприємство повинно мати у своєму складі висококваліфікованих працівників, які не тільки мають достатній досвід у питаннях

фінансового аналізу, оподаткування та цифрових технологій, а й постійно навчаються, оновлюють та підтримують на належному рівні свої знання. Як правило, таких фахівців можуть собі дозволити лише великі компанії. Для малих і середніх суб'єктів господарювання з метою оптимізації оподаткування є доцільним залучення працівників консалтингових служб. Делегування складних і варіативних завдань висококваліфікованому працівнику консалтингової служби дозволить обрати оптимальну податкову систему саме для цього підприємства.

Одним із напрямів оптимізації оподаткування на рівні суб'єкта господарювання є податкове планування, яке є частиною корпоративного планування. Податкове планування передбачає використання податкових пільг, digital-технологій, планування форм договірних відносин, цінової політики, угод тощо. У будь-якому випадку оптимізація податкового навантаження передбачає розробку активно-адаптивної моделі, яка враховує перманентні зміни податкового законодавства, і відповідно реагує на них. Слід зазначити, що сучасний етап розвитку суспільства характеризується активним впровадженням цифрових технологій в усі сфери життя, у тому числі і у процес адміністрування податкових платежів. Це створює можливості оптимізації процесу збору і аналізу податкової інформації, побудови моделі оцінки податкових ризиків, покращення податкового планування, більш ефективного формування та подання податкової звітності тощо.

Застосування digital-технологій у процедурах оподаткування забезпечує ефективність та прозорість цих процесів. Проте, в Україні стан цифровізації сектору оподаткування значно відстає від розвинених країн світу, що підкреслює доцільність залучення працівника консалтингової служби з питань оподаткування. Це дозволить ефективно організувати систему податкового планування, зменшити витрати на сплату податкових платежів, врахувати специфіку діяльності кожного суб'єкта господарювання.

Першочерговою задачею при оптимізації оподаткування будь-якого суб'єкта господарювання є і залишається дотримання норм податкового законодавства. При цьому висококваліфікований фахівець з питань оподаткування має можливість скористатися прогалинами у діючому законодавстві. Крім того, до одного з найважливіших чинників попередження помилок при розрахунках за податко-

вими платежами є використання сучасних цифрових технологій. Застосування єдиного програмного забезпечення, яке інтегроване у програмне забезпечення фіскальних органів, дозволить автоматично і дистанційно проводити перевірку правильності та своєчасності нарахування та сплати податкових платежів. Процес оптимізації оподаткування безпосередньо пов'язаний із фінансовим аналізом.

Предметом фінансового аналізу з метою оптимізації оподаткування підприємства є ті фактори і показники діяльності, які безпосередньо впливають на його систему оподаткування. Проте, це достатньо широкий комплекс показників, які відображають наявність, розміщення та використання ресурсів, склад і структуру фінансів тощо. Проведення фінансового аналізу з метою оптимізації оподаткування підприємства здійснюється відповідно до певного алгоритму (рис. 1).

Врахування факторів, що впливають на оподаткування підприємства, які визначені на підставі фінансового аналізу, дозволяють вжити заходів щодо оптимізації податкового навантаження (сприяють мінімізації податкових ризиків, підвищують якість прийнятих податкових рішень тощо).

Слід зазначити, що використання фінансового аналізу як інструменту оптимізації оподаткування підприємств, здійснюється з метою гармонізації інтересів держави та платників податків. Так, сучасні світові тенденції щодо формування податкової політики та адміністрування податків свідчать про усвідомлення платниками податків у розвинених країнах того, що сплата податків є суспільною послугою.

Не зважаючи на той факт, що інформаційною базою фінансового аналізу з метою оптимізації оподаткування підприємства слугують дані як фінансового і управлінського обліку, так і зовнішня інформація (нормативно-правові акти), найважливішим джерелом інформації для проведення фінансового аналізу традиційно є і залишається фінансова звітність.

Процедура проведення фінансового аналізу з метою оптимізації оподаткування підприємств передбачає використання як формалізованих так і неформалізованих методів. До основних формалізованих методів проведення фінансового аналізу відносять балансовий, методи детермінованого факторного аналізу; метод середніх величин, групувань, індексний метод; кореляційний, регресійний, дисперсійний, кластерний аналіз; метод побудови дерева рішень, лінійне програмування

Рис. 1. Алгоритм проведення фінансового аналізу з метою оптимізації оподаткування підприємства

та аналіз чутливості. Основні неформалізовані методи це – складання аналітичних таблиць, розробка системи показників, метод експертних оцінок, ситуаційний аналіз та прогнозування.

Слід зазначити, що кожне підприємство має свою специфіку, що спричиняє суттєвий вплив як на проведення фінансового аналізу, так і на процедуру і кінцеву модель оптимізації оподаткування саме цього підприємства. Усі підприємства різняться за організаційно-правовою формою, за розміром, за галузевою спрямованістю тощо. Це спричиняє суттєві відмінності критеріальних значень показників при проведенні фінансового аналізу і свідчить про недоцільність використання узагальнених індикаторів оцінки фінансового стану підприємств [15]. Все це необхідно враховувати як при проведенні фінансового аналізу, так і при розробці заходів щодо оптимізації оподаткування.

Висновки. Фінансовий аналіз з метою оптимізації оподаткування підприємства складається з низки аналітичних процедур, які дозволяють забезпечити формування механізмів оптимального коригування податкового навантаження на суб'єкт господарювання.

Результати фінансового аналізу є підґрунтям для розробки оптимальної податкової

політики, яка дозволяє законно оптимізувати (мінімізувати) податкові платежі підприємства.

Обрана підприємством податкова політика суттєво впливає на фінансову стійкість підприємства. Це обумовлено тим, що податкові потоки безпосередньо впливають на показники рентабельності, платоспроможності, ліквідності тощо.

Задекларована можливість вибору оптимальної, для конкретного підприємства, системи оподаткування потребує залучення висококваліфікованих фахівців, що не завжди може дозволити собі суб'єкт господарювання. Крім того, сучасне податкове правове поле є неоднозначним і нестабільним, а процеси впровадження digital-технологій постійно збільшують вимоги щодо рівня кваліфікації працівників. Делегування складних і варіативних завдань фахівцю консалтингової служби дозволить суттєво оптимізувати податкову політику суб'єкта господарювання, вдосконалити роботу із фіскальними органами, більш повно використовувати можливості digital-технологій та знизити витрати.

Перспективи подальших досліджень будуть зосереджені на розробці підходів щодо оптимізації оподаткування сільськогосподарських товаровиробників в умовах цифровізації та глобалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Савченко В., Кононенко Л., Карнаушенко А. Циркулярна економіка в умовах формування Суспільства 5.0. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2023. № 16. С. 166–174. DOI: <https://doi.org/10.32782/10.32782/2708-0366/2023.16.22>
2. Deloitte (n.d.). Tax governance in the world of Industry 4.0. URL: <https://www2.deloitte.com/ro/en/pages/tax/articles/tax-governance-in-the-world-of-industry-40.html>
3. Mankiw N. G., Weinzierl M., Yagan D. (2009). Optimal Taxation in Theory and Practice. NBER Working Paper № 15071. URL: <https://www.nber.org/papers/w15071.pdf>
4. Stern N.H. On the specification of models of optimum income taxation. *Journal of Public Economics*. 1976. Vol. 6. Issue 1–2. P. 123–162. URL: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.561.4527&rep=rep1&type=pdf>
5. Танклевська Н. С. Оподаткування діяльності аграрних підприємств : монографія. Херсон : Олді-плюс, 2006. 160 с.
6. Сарапіна О., Єремян О. Оподаткування вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників: особливості, проблеми і перспективи. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*. 2021. Vol. 2(37). P. 116–122. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v2i37.229941>
7. Homovij S. M., Tomilova N. O., Lytvynenko V. S. Institutional and management arrangements of tax burden optimization on the agricultural enterprises. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*. 2–18. Vol. 1(24). P. 213–220. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v1i24.128050>
8. Ткачук Н. В. Вплив податкового навантаження на діяльність суб'єктів господарювання в умовах реформування фінансової системи України. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2015. № 4. С. 121–128.
9. Шалімова Н., Магопєць О., Босенко А. Інтеграційні процеси як чинники впливу на формування механізму управління оподаткуванням сільськогосподарських товаровиробників. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки*. 2022. Вип. 1. С. 42–60. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchtei_2022_1_6
10. Побережець О. В., Гусєв А. О. Фінансовий аналіз як інструмент оптимізації податкового навантаження підприємства. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління*. 2020. Том 20. Вип. 3 (46). С. 122–133. DOI: [https://doi.org/10.18524/2413-9998/2020.3\(46\).214217](https://doi.org/10.18524/2413-9998/2020.3(46).214217)
11. Ковальчук Т. М., Вергун А. І. Аналіз фінансового стану підприємств за видами економічної діяльності. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Економічні науки*. 2020. Вип. 38. С. 96–99. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2020_38_19 (дата звернення: 15.07.2023).
12. Сметанюк О. А., Причєпа І. В., Білоконь Т. М. Особливості аналізу фінансового стану підприємства в умовах обмежених обсягів інформаційного забезпечення. *Ефективна економіка*. 2022. № 9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2022_9_22 (дата звернення: 15.07.2023).
13. Жук Н. Аналіз фінансового стану як домінуючий індикатор фінансової безпеки підприємств. *Вісник економіки*. 2022. Вип. 4. С. 97–112. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vtneu_2022_4_9 (дата звернення: 15.07.2023).
14. Банєра Н. П., Гелєй Л. О. Фінансова звітність суб'єктів малого підприємництва: оцінка та шляхи підвищення інформативності показників. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2021. № 1 (71). С. 55–62. DOI: <https://doi.org/10.32836/2521-666X/2021-71-10>
15. Савченко В., Кононенко Л., Назарова Г. Використання методів фінансового аналізу при виконанні аудиторських процедур. *Економіка та суспільство*. 2023. № 52. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-38>

REFERENCES:

1. Savchenko, V., Kononenko, L., & Karnaushenko, A. (2023). Tsyrukuliarna ekonomika v umovakh formuvannia Suspilstva 5.0 [Circular economy in the context of the formation of Society 5.0]. *Tavriyskyi naukovyi visnyk. Seriiia: Ekonomika -Taurida Scientific Herald. Series: Economics*, (16), 166–174. DOI: <https://doi.org/10.32782/10.32782/2708-0366/2023.16.22>
2. Deloitte. (n.d.). Tax governance in the world of Industry 4.0. <https://www2.deloitte.com/ro/en/pages/tax/articles/tax-governance-in-the-world-of-industry-40.html>
3. Mankiw N.G., Weinzierl M., & Yagan, D. (2009). Optimal taxation in theory and practice. *Journal of Economic Perspectives, American Economic Association*, 23(4), 147–174. DOI: <https://doi.org/10.3386/w15071>

4. Stern, N. H. (1976). On the specification of models of optimum income taxation. *Journal of Public Economics*, 6(1-2), 123–162.
5. Tanklevska N. S. (2006). Opodatkuvannia diialnosti ahrarnykh pidpriemstv [Taxation of agricultural enterprises]. Kherson: Oldi-plius, 160 p.
6. Sarapina, O., & Yeremian, O. (2021). Taxation of domestic agricultural goods manufacturers: Features, problems and prospects. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*, 2(37), 116–122. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v2i37.229941>
7. Homovij, S. M., Tomilova, N. O., & Lytvynenko, V. S. (2018). Institutional and management arrangements of tax burden optimization on the agricultural enterprises. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*, 1(24), 213–220. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v1i24.128050>
8. Tkachuk, N. V. (2015). Vplyv podatkovoho navantazhennia na diialnist subiektiv hospodariuvannia v umovakh reformuvannia finansovoi systemy Ukrainy [Impact of tax burden on business entities in conditions of reforming the financial system of Ukraine]. *Ekonomichni chasopysy Skhidnoevropeiskoho Natsionalnoho Universytetu imeni Lesi Ukrainky – Economic Journal Lesya Ukrainka Eastern European National University*, 4, 121–128.
9. Shalimova N., Mahopets O., Bosenko A. (2022). Intehratsiini protsesy yak chynnyky vplyvu na formuvannia mekhanizmu upravlinnia opodatkuvanniam silskohospodarskykh tovarovyrobnykiv [Integration processes as factors of influence on the formation of the mechanism of taxation management of agricultural producers]. *Visnyk Chernivetskoho torhovelno-ekonomichnoho instytutu. Ekonomichni nauky – Bulletin of the Chernivtsi Institute of Trade and Economics. Economic Sciences*, 1, 42-60. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchtei_2022_1_6 [in Ukrainian].
10. Poberezhets O. V., Husiev A. O. (2020). Finansovyi analiz yak instrument optymizatsii podatkovoho navantazhennia pidpriemstva [Financial analysis as a tool to optimize the tax burden of the enterprise]. *Rynkova ekonomika: suchasna teoriia i praktyka upravlinnia – Market economy: modern management theory and practice*, 20, 122–133. DOI: [https://doi.org/10.18524/2413-9998/2020.3\(46\).214217](https://doi.org/10.18524/2413-9998/2020.3(46).214217)
11. Kovalchuk T. M., & Verhun A. I. (2020). Analiz finansovoho stanu pidpriemstv za vydamy ekonomichnoi diialnosti [Analysis of the financial condition of enterprises by types of economic activity]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu. Serii : Ekonomichni nauky – Scientific Bulletin of Kherson State University. Series: Economic Sciences*, 38, 96–99. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2020_38_19 [in Ukrainian]
12. Smetaniuk O. A., Prychepa I. V., & Bilokon T. M. (2022). Osoblyvosti analizu finansovoho stanu pidpriemstva v umovakh obmezhenykh obsiahiv informatsiinoho zabezpechennia [Peculiarities of analysing the financial condition of an enterprise in conditions of limited information support]. *Efektivna ekonomika – Effective economy*, 9. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2022_9_22 [in Ukrainian]
13. Zhuk N. (2022). Analiz finansovoho stanu yak dominantnyi indyikator finansovoi bezpeky pidpriemstv [Analysis of financial condition as a dominant indicator of financial security of enterprises]. *Visnyk ekonomiky – Bulletin of Economics*, 4, 97–112. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vtneu_2022_4_9 [in Ukrainian]
14. Banera N. P., & Helei L. O. (2021). Finansova zvitnist subiektiv maloho pidpriemnytstva: otsinka ta shliakhy pidvyshchennia informatyvnosti pokaznykiv [Financial reporting of small business entities: assessment and ways to increase the informativeness of indicators]. *Naukovyi pohliad: ekonomika ta upravlinnia – Scientific view: economics and management*, 1 (71), 55–62. DOI: <https://doi.org/10.32836/2521-666X/2021-71-10> [in Ukrainian]
15. Savchenko, V., Kononenko, L., & Nazarova, H. (2023). Vykorystannia metodiv finansovoho analizu pry vykonanni audytorskykh protsedur. [Application of financial analysis methods in the performance of audit procedures]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society*, (52). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-38> [in Ukrainian]